

การศึกษาแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ และสัญลักษณ์ของไอคอน
พระนางมารีย์พรหมจารีในโบสถ์คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก*
THE STUDY OF AESTHETICS AND SEMIOTICS
OF BLESSED VIRGIN MARY ICON IN THE CATHOLIC CHURCH

สิริมิตร สิริโสฬส¹ และ พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ²

Sirimit Sirisoroj¹ and Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun²

¹⁻²มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

¹⁻²Mahamakut Buddhist University, Thailand.

¹Corresponding Author's E-mail: sirimit888@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ และสัญลักษณ์ 2) เพื่อศึกษาประวัติและไอคอนของพระนางมารีย์พรหมจารีในโบสถ์คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดสุนทรียศาสตร์และสัญลักษณ์ ของไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี ในโบสถ์คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก 4) เพื่อวิจารณ์แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ และสัญลักษณ์ ของไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี ในโบสถ์คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสาร

ผลการศึกษาพบว่า 1) สุนทรียศาสตร์เป็นแนวคิดที่ศึกษาความงามกระบวนการรับรู้เกี่ยวกับความรู้สึก และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความงาม ทั้งความงามจากธรรมชาติและ ความงามจากผลงานศิลปะ ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ต้องการวิเคราะห์ไอคอนของพระนางมารีย์พรหมจารี ซึ่งเป็นผลงานศิลปะของศิลปิน จึงต้องใช้ทฤษฎีในการอธิบายความงาม 2) พระนางมารีย์พรหมจารีเป็นมารดาของพระเยซู และเป็นแม่พระของคริสต์ชน มีบทบาทสำคัญต่อคริสต์ศาสนาโดยมีความเชื่อว่าพระนางจะพาผู้ศรัทธาไปหาพระเจ้าความศรัทธาที่มีต่อพระนางมารีย์พรหมจารีได้แผ่ไปอย่างกว้างขวาง 3) ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี เป็นผลงานศิลปะที่ศิลปินสร้างขึ้นเป็นภาพแทนพระนางมารีย์ผู้เป็นมารดาของพระเยซูคริสต์มีลักษณะทางสุนทรียะและสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความเชื่อตามหลักคริสต์ศาสนาและบริบทของสังคมและวัฒนธรรม เป็นผลงานศิลปะที่มีคุณค่าทางสุนทรียะที่สามารถสร้างประสบการณ์สุนทรียะให้กับผู้ชมทางสังคมได้ 4) ข้อวิจารณ์ในส่วนของคุณลักษณะสุนทรียศาสตร์ก็คือเรื่องของเกณฑ์ในการพิจารณา และความไม่เป็นสากลของความงามเนื่องจากขึ้นอยู่กับภาวะอัตวิสัยของผู้ชมทางสังคม

* Received 15 February 2025; Revised 21 February 2025; Accepted 22 February 2025

คำสำคัญ: แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์, สัญลักษณ์, ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี, โบสถ์คริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก

Abstract

This research aims to 1) study the concept of aesthetics and semiotics, 2) study the history and icons of the Virgin Mary in the Roman Catholic Church, 3) analyze the aesthetics and semiotics of the icons of the Virgin Mary in the Roman Catholic Church, and 4) critique the aesthetics and semiotics of the icons of the Virgin Mary in the Roman Catholic Church. This is qualitative research using document research. The results of the study found that 1) Aesthetics is a concept that studies beauty, the process of perception of feelings, and experiences related to beauty, both beauty from nature and beauty from works of art. This study aims to analyze the icons of the Virgin Mary, which are works of art by artists. Therefore, theories must be used to explain beauty. 2) The Virgin Mary is the mother of Jesus and the mother of Christians. She plays an important role in Christianity because it is believed that she will lead the faithful to God. The faith in the Virgin Mary has spread widely. 3) The icons of the Virgin Mary It is an artwork created by the artist as a representation of Mary, the mother of Jesus Christ. It has aesthetic and symbolic characteristics related to Christian beliefs and the context of society and culture. It is an artwork with aesthetic value that can create an aesthetic experience for the audience in society. 4) Criticism in the part of aesthetic theory is the criteria for consideration and the non-universality of beauty because it depends on the subjective state of the audience in society.

Keyword: Aesthetic concept, Semiotics, Icon of the Virgin Mary, Roman Catholic Church

บทนำ

สุนทรียศาสตร์ เกี่ยวข้องกับความงาม และเป็นการประเมินค่า โดยผ่านประสบการณ์ทางสุนทรียะและกฎเกณฑ์ทางศิลปะที่มาจากความรู้สึกทางการรับรู้ ของมนุษย์ในเรื่องความงาม สำหรับสิ่งที่สามารถประเมินคุณค่าในเชิงสุนทรียศาสตร์นั้นอาจหมายถึงศิลปกรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม รวมถึงความประณีตงดงามของจิตใจ ความประณีตงดงามของการใช้

ชีวิตส่วนตัวและชีวิตส่วนรวม ฯลฯ ในทางสุนทรียศาสตร์ ถือว่าความงามเป็นลักษณะอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถให้คำอธิบายที่เป็นสากลได้และอาจมีในทุกสิ่ง ทั้งที่เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติและ สิ่งที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ ดังนั้น คำตอบเกี่ยวกับความงามทางสุนทรียศาสตร์จึงถือเป็นมาตรฐาน ในการตอบปัญหาของความงามทั้งหมด (จี ศรีนิวาสน์, 2534) ส่วนการศึกษาสัญศาสตร์ เป็น การศึกษาที่เกี่ยวข้องในเรื่องสิ่งแทนความหมายที่ศิลปินใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอด ความคิด เพราะศิลปินนิยมใช้สิ่งแทนความหมายในการถ่ายทอดประสบการณ์ สัจธรรม หรือนามธรรมซึ่งยากต่อความเข้าใจ ความรู้และความเข้าใจในเรื่องสัญศาสตร์ ยังถูกนำไปใช้ตีความ ทำความเข้าใจแนวความคิดด้านปรัชญา วรรณคดี ฯลฯ ของโลกตะวันตกด้วย (โรลิ่งค์ บาร์ตส์, 2544) รวมทั้ง ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีในโบสถ์คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งเป็นประเด็นในการศึกษาครั้งนี้ด้วย คริสต์ศาสนา เป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม คือนับถือพระเจ้า พระองค์เดียว คริสต์ศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นการมอบความรักที่บริสุทธิ์ให้พระเจ้า และให้มนุษย์ด้วยกัน เพราะหลักการของคริสต์ศาสนาถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นบุตรของพระเจ้า คริสต์ศาสนาเป็นศาสนาที่สืบเนื่องมาจากศาสนายูดาห์ ซึ่งเป็นศาสนาของชาวยิว ตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ดินแดนเมโสโปเตเมีย และทำการอพยพไปอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าแผ่นดินคานาอัน (บริเวณ ประเทศอิสราเอลในปัจจุบัน) หลังจากที่ชาวยิวได้ตั้งอาณาจักรคานาอัน ภายหลังอาณาจักรดังกล่าวได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรบาบิโลน และเป็นเมืองขึ้นของจักรวรรดิโรมัน ตามลำดับ ความเชื่อเรื่อง “พระเมสสิยาห์” (Messiah) ทำให้ชาวยิวมีความหวังในชีวิต หลังจากที่ถูกกดขี่มาเป็นเวลานาน เมื่อพระเยซูถือกำเนิดขึ้น ได้สั่งสอนศาสนาใหม่แก่ชาวยิวทำให้มีความเชื่อว่า พระเยซู คือพระเมสสิยาห์ ศาสนาใหม่ที่เรียกขานในนามคริสต์ศาสนา ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ได้สร้างความหวาดเกรงต่อศาสนายิวเป็นอย่างยิ่ง เหล่าผู้นำทางศาสนายูดาห์ ที่ดูแคลิหารเสียผลประโยชน์และกลัวว่าพระเยซูจะแย่งบรรดาสาวกของตนไป เพราะคำสอนของศาสนาคริสต์เน้นเรื่องจริยธรรมศีลธรรมมากกว่าพิธีกรรม (จอร์จ เฟอร์กูสัน, 2562) ในที่สุดผู้ปกครองชาวโรมันก็ทำการตรึงพระเยซูที่กางเขนจนสิ้นชีวิต เพราะเกรงว่าชาวยิวที่คัดค้านคำสอนพระเยซูจะไม่พอใจ คริสต์ศาสนิกชน ถือว่าเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นการแสดงความรักจากพระเยซู เพราะพระเจ้าทรงรักโลก จึงประทานพระบุตรมาไถ่บาปของมนุษย์ด้วยการสละชีวิตพระบุตรของพระองค์เอง พระเยซูเสียชีวิตเมื่อมีอายุเพียง 33 ปี ใช้เวลาในการประกาศศาสนาทั้งสิ้น 3 ปี หลังจากการเสียชีวิตของพระเยซูแล้ว คริสต์ศาสนาได้กลายเป็นศาสนาประจำชาติของจักรวรรดิโรมันใน ค.ศ. 380 และจากนั้นอัครสาวกของพระเยซูได้เผยแผร์ คริสต์ศาสนา และคริสต์ศาสนาได้แพร่กระจายเป็นศาสนาประจำชาติของหลายทวีป ศาสนจักรโรมันคาทอลิก (Roman Catholic Church) ยกย่อง “พระนางมารีย์พรหมจารี” (The Blessed Virgin Mary) เป็นพระมารดาของพระเจ้า และถือว่่าก่อนที่พระเยซูจะเสด็จขึ้นสวรรค์ได้ทรงสถาปนาพระนางมารีย์พรหมจารี ให้เป็นพระมารดาของคริสต์ศาสนิกชนทุกคน พระนางมารีย์พรหมจารีได้ถูกยกขึ้นสวรรค์ทั้งกาย และจิตวิญญาณเพื่อไปรับมงกุฎสถาปนาเป็น

พระราชินีแห่งเทพเทวา และนักบุญทั้งหลายในสวรรค์ ทรงเป็นคนกลางระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ พระศาสนจักรโรมันคาทอลิก เชื่อว่าการสวดขอพรต่อ “พระนางมารีย์พรหมจารี” และให้พระนางช่วยเสนอขอพระพรจากพระเป็นเจ้าจะได้รับผล ศาสนจักรโรมันคาทอลิก มีความเชื่อว่า “พระนางมารีย์พรหมจารี” เป็นบุคคลที่พระเจ้าทรงเลือกสรรให้มีส่วนร่วมในแผนการแห่งความรอดพ้นตามพระสัญญาของพระเจ้า เพราะเหตุที่พระนางมารีย์พรหมจารี ได้ตอบรับการเรียกของพระเจ้า พระนางน้อมรับภารกิจพิเศษที่พระเจ้าประทานให้ ในฐานะเป็นมารดาของ “พระเมสสิยาห์” บุคคลแห่ง “พระสัญญาของพระเจ้า” ที่พระเจ้าส่งมาเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า จนมนุษย์สามารถบรรลุถึงชีวิตที่สมบูรณ์ในพระเจ้าได้ (Saints Joachim and Anne, Parents of the Virgin Mary, 100 ปีก่อน ค.ศ.) ศาสนจักรโรมันคาทอลิก มีความศรัทธาภักดีต่อพระนางมารีย์พรหมจารี มาตั้งแต่สมัยคริสตศตวรรษแรก ๆ บรรดาคริสต์ศาสนิกชนถึงกับถวายพระนามว่า “พระมารดาพระเจ้า” (Mater Dei) นักเทววิทยาได้อธิบาย และอ้างข้อความในพระคัมภีร์ สนับสนุนข้อความเชื่อนี้ และข้อความเชื่ออื่น ๆ อีกหลายประการเกี่ยวกับพระนาง มารีย์พรหมจารี เช่น พระนางมารีย์พรหมจารี บังเกิดมาในโลกโดยปราศจากบาปกำเนิด ได้รับการยกเว้นจากพระเป็นเจ้า ไม่ให้ต้องแปดเปื้อนด้วยบาปความผิดพลาด ที่ตกทอดมาจาก อาดัม และเอวา “พระนางมารีย์พรหมจารีรับเกียรติยกขึ้นสวรรค์ทั้งกายและวิญญาณ” เป็นความเชื่อที่ว่าเมื่อพระนางมารีย์พรหมจารีเมื่อสิ้นใจ ได้รับเกียรติจากพระเป็นเจ้าให้ออกจากโลกนี้ พร้อมทั้งร่างกายและวิญญาณไปสู่สวรรค์ ซึ่งคริสต์ศาสนิกชน ยุคแรก ๆ เชื่อกันมาดังนี้เป็นเวลายาวนานตามพระคัมภีร์ แต่พระศาสนจักรโรมันคาทอลิก มีความศรัทธาภักดีต่อ “พระนางมารีย์พรหมจารี” ก็เนื่องจากชีวิตและฤทธิ์กุศลความดีงามต่าง ๆ ในชีวิตของพระนางมารีย์พรหมจารี เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตของคริสต์ศาสนิกชน (สมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 2555)

อย่างไรก็ตามคริสต์ศาสนิกชน ไม่ได้นมัสการพระนางมารีย์พรหมจารี แทนพระเป็นเจ้า แต่ใช้คำว่า “ศรัทธาภักดี” ด้วยความเชื่อเก่าแก่ที่สืบทอดมาจาก คริสต์ธรรมประเพณี ว่า พระนางมารีย์พรหมจารีเป็นผู้นำคำภาวนาไปทูลขอต่อพระเป็นเจ้าเพื่อคริสต์ศาสนิกชน และด้วยว่าคริสต์ศาสนิกชน รำลึกถึงความต่ำต้อย และไม่สมควรต่อพระเจ้า การอาศัยคำภาวนาผ่านทางพระนางมารีย์พรหมจารีย่อมสมควรกว่า ความศรัทธาภักดีต่อพระนางมารีย์พรหมจารีที่ถูกต้องก็คือ พระนางมารีย์พรหมจารีจะพาคริสต์ศาสนิกชนซึ่งเปรียบเสมือนเป็นลูกของพระนางไปหาพระเป็นเจ้าดังคำที่ว่า “เข้าหาพระเยซูเจ้าผ่านทางแม่พระ” เป็นคำพูดเตือนใจคริสต์ศาสนิกชน อยู่เสมอ (พงค์ ประมวล, 2539) ด้วยบทบาทและความสำคัญดังกล่าว ทำให้ผู้ศรัทธาพระนางมารีย์พรหมจารีตามความเชื่อที่ได้กล่าวมาข้างต้น ได้สร้าง “ไอคอน” (Icon) ของพระนางขึ้น ซึ่งไอคอนดังกล่าว เป็นสิ่งที่ศิลปิน ผู้ศรัทธา สร้างขึ้นอย่างตั้งใจผ่านผลงานทางศิลปะที่แสดงออกถึงแรงบันดาลใจ จินตนาการ ความเชื่อ และความรู้สึกที่มีต่อพระนางมารีย์พรหมจารี ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความรู้สึกเชิงสุนทรียศาสตร์ และสัญศาสตร์ของผู้ชม โดยที่ผู้ชมแต่ละ

คนสามารถรับรู้ได้ผ่านผัสสะ แต่การรับรู้อาจแตกต่างกันออกไปตามประสบการณ์ของแต่ละบุคคล แม้ว่าคริสต์ศาสนิกชนจะมีความศรัทธาพระนางมารีย์พรหมจารี เป็นจำนวนมาก แต่ที่ผ่านมาโดยเฉพาะในประเทศไทยยังไม่มีการศึกษาไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีในโบสถ์คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก ทางด้านสุนทรียศาสตร์ และสัญลักษณ์ อย่างเป็นระบบ มีเพียงการรวบรวมในรูปของคัมภีร์หรือวรรณกรรมที่เป็นลักษณะของเรื่องเล่าเท่านั้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการศึกษาแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ และสัญลักษณ์ของไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีในโบสถ์คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ และสัญลักษณ์
2. เพื่อศึกษาประวัติ และบทบาทของพระนางมารีย์พรหมจารีในโบสถ์คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก
3. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ และสัญลักษณ์ ที่นำมาอธิบายไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีในโบสถ์คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก
4. เพื่อวิจารณ์แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ และสัญลักษณ์ ที่นำมาอธิบายไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีในโบสถ์คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก

วิธีดำเนินการวิจัย

1. แหล่งข้อมูล

ข้อมูลจาก พระคัมภีร์คาทอลิกฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตธรรม แผนกพระคัมภีร์ อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, 2014.

2. เครื่องมือในการวิจัย

แบบบันทึกข้อมูลเชิงคุณภาพ ตามหัวข้อการในการวิเคราะห์ผล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการดังนี้

รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ ตำราทางคริสต์ศาสนาที่รวบรวมและเรียบเรียงโดยนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ วรรณกรรม วิทยานิพนธ์ เอกสาร วารสาร บทความ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยนี้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการ ดังนี้

นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ แยกแยะ วิเคราะห์ ให้ความหมายตามความเหมาะสมกับเนื้อหาที่วิจัย เพื่อเรียบเรียงลำดับเป็นหมวดหมู่ นำเสนอผลการวิจัย

ผลการศึกษา

1. การวิเคราะห์ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีด้วยแนวคิดสุนทรียศาสตร์และสัญลักษณ์ศาสตร์

1.1 การใช้แนวคิดสุนทรียศาสตร์ในการอธิบายไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี

ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี และการทำความเข้าใจงานดังกล่าวต้องอาศัยทฤษฎีหลักในการอธิบาย ได้แก่

ทฤษฎีการเลียนแบบ เชื่อว่าศิลปะคือการลอกเลียนแบบธรรมชาติ ซึ่งนักปรัชญาในกลุ่มนี้ก็มีแนวคิดเรื่องการเลียนแบบที่แตกต่างกัน ทั้งที่มองศิลปะว่าเป็นเพียงจินตภาพ ที่เลียนแบบมาจากปรากฏการณ์ของสรรพสิ่งในโลกเชิงประจักษ์ หรือมองว่า ศิลปะเป็นการเลียนแบบจากต้นแบบหรือแก่นสารของสิ่งต่าง ๆ โดยตรง หรือมองว่าศิลปะเป็นสัญลักษณ์ประเภทหนึ่ง ศิลปินใช้แทนค่าหรือบ่งบอกถึงบางสิ่งจากภายนอกโลก สำหรับการพิจารณาการศึกษาไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี พบว่าสอดคล้องกับแนวคิดที่อธิบายว่าศิลปะเป็นการเลียนแบบจากต้นแบบหรือแก่นสารของสิ่งต่าง ๆ เนื่องจากต้องมียุติสำหรับอ้างอิงก่อนที่ศิลปินจะสร้างงานศิลปะนั่นเอง ทฤษฎีการแสดงออก เชื่อว่า ศิลปะ เป็นการระบายอารมณ์ความรู้สึกของศิลปินออกมา เป็นอชฌัตติกญาณภายในของศิลปิน หรือ ศิลปะเป็นการกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกของผู้ชม รวมถึง เชื่อว่า ศิลปะเป็นการสื่อสารระหว่างศิลปินกับผู้ชมผลงาน โดยมีศิลปะเป็นสื่อกลาง (Communication) สำหรับการพิจารณาการศึกษาไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี พบว่า สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากผลงานศิลปะ เป็นการแสดงออกของศิลปินทั้งสิ่งที่อยู่ภายในใจของศิลปิน รวมถึงความหมายหรือสิ่งที่ศิลปินอย่างจะสื่อสารไปยังผู้ชม และทำให้เกิดความรู้สึกแก่ผู้ชมเมื่อพบเห็นกับศิลปะดังกล่าว

ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี มีข้อถกเถียงสำคัญถึงการมีอยู่ของความงาม และเกณฑ์ในการตัดสินความงามอยู่ 4 ทฤษฎี ซึ่งมีจุดยืนที่แตกต่างกัน ดังนี้ 1. ทฤษฎีอัตนัยนิยม (Subjective Theory) เชื่อว่า คุณค่าทางสุนทรียะเป็นคุณสมบัติของจิตที่ตอบสนองต่อวัตถุทางสุนทรียะโดยไม่เกี่ยวข้องกับคุณสมบัติใด ๆ ของวัตถุทั้งสิ้น ความงามเป็นความรู้สึกชอบหรือเกลียดเกล็น ฟังพอใจที่เกิดจากการที่จิตเข้าไปรับรู้วัตถุทางสุนทรียะ ดังนั้น การตัดสินคุณค่าความงามจึงไม่ตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับความรู้สึกหรือรสนิยมซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และการให้คุณค่าของสังคมนั้นๆ 2. ทฤษฎีสัมพัทธนิยม (Relative Theory) เชื่อว่า คุณค่าทางสุนทรียะเป็นภาวะสัมพันธ์ระหว่างความสมบูรณ์ของจิตบุคคล กับคุณสมบัติของวัตถุทางสุนทรียะในสถานการณ์แวดล้อมแล้วเกิดกาประเมินค่าขึ้น การประเมินค่านี้อาจมีความสัมพันธ์กับชีวิต จึงมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เกณฑ์ในการตัดสินคุณค่าความงามจึงใช้ความน่าเชื่อถือมาเป็นเครื่องชี้วัด ทั้งทฤษฎีอัตนัยนิยม และ ทฤษฎีสัมพัทธนิยม สามารถนำไปทำความเข้าใจไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีได้เนื่องจากเป็นการประเมินโดยให้ความสำคัญของ

ผู้ชมเป็นสำคัญ ว่ารู้สึกอย่างไรกับไอคอนดังกล่าว โดยแต่ละบุคคลจะรู้สึกทั้งเหมือนหรือแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในขณะนั้น ๆ เป็นตัวกำกับ ซึ่งแตกต่างจาก 3.ทฤษฎีปรนัยนิยม (Objective Theory) ที่เชื่อว่าคุณค่าทางสุนทรีย์เป็นคุณสมบัติของวัตถุ และ 4.ทฤษฎีอุบัติการณ์ใหม่ (Emergent Theory of Value) ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างวัตถุทางสุนทรีย์และบุคคลที่มีความสามารถในการประเมินคุณค่าโดยมีหลักเกณฑ์มาตรฐานในการประเมิน ซึ่งทำให้เกิดความจำกัดในการรับรู้ความงามอยู่แค่คนเฉพาะกลุ่ม หากแต่ศิลปะควรจะต้องส่งผลต่อความรู้สึก รับรู้ของผู้คนในสังคมในวงกว้างมากกว่ากลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะศิลปะที่เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาอย่างไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี

1.2 การใช้แนวคิดสัญศาสตร์ในการอธิบายไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี

ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี ในโบสถ์คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก เป็นวัตถุที่มีความหมาย ถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการทางสังคม ในการสร้าง ให้ความหมาย ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นทำให้เกิดความเข้าใจที่สอดคล้องต่อกัน นั้นย่อมาหมายความว่า ความหมายที่ปรากฏนั้นไม่ได้สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเป็นความจริงแท้ของวัตถุ แต่เกิดจากกระบวนการสร้างสรรค์ทางสังคม ซึ่งแนวคิดสัญศาสตร์ได้อธิบายเพื่อชี้ให้เห็นถึงกระบวนการที่อยู่เบื้องหลังดังกล่าว แนวคิดสัญวิทยา เป็นการอธิบายระบบความหมายที่แฝงอยู่เบื้องหลังวัตถุหรือสิ่งศึกษา ซึ่งในที่นี้ได้แก่ ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี โดยคุณสมบัติของสัญลักษณ์ที่สำคัญจะต้องมีลักษณะทางกายภาพที่สามารถสัมผัสได้ด้วยผัสสะทั้ง 5 เช่น ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีที่ถูกสร้างขึ้น เป็นต้น ต้องเกิดจากความตั้งใจของผู้ส่งสาร หรือผู้ผลิต ซึ่งในที่นี้อาจเป็นศิลปิน หรือกลุ่มผู้ศรัทธาในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่สร้างไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีขึ้นมา และมีความหมายที่มากไปกว่าตัวของมันเองนั้นย่อมาหมายความว่าไอคอนดังกล่าวไม่ได้หมายถึงผู้หญิงธรรมดาคนหนึ่ง แต่ความหมายของไอคอนนั้นเป็นสิ่งแสดงถึงความเมตตา กรุณา หรือความศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น สำหรับสัญลักษณ์ ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีที่สร้างขึ้น ความหมายที่สร้างขึ้น ได้กลายมาเป็นมายาคติ ที่สืบทอดกันมา ซึ่งบาร์ธ ได้กล่าวถึงมายาคติไว้ว่า เป็นกระบวนการสรุปรวบยอดความคิดของคนในแต่ละสังคมต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง รวมถึงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับความหมายเหล่านั้น โดยความหมายโดยนัย จะเป็นชุดของความหมายที่ถูกผลิตซ้ำจนสังคมเข้าใจว่าเป็นความจริง หรือไม่ตั้งคำถามเกี่ยวกับที่มาของความหมายของสัญลักษณ์นั้น ๆ อย่าง ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี ความหมายที่สังคมเข้าใจตรงกัน คือ ความเมตตา ความรัก ความบริสุทธิ์ ฯลฯ กระบวนการทางสังคมดังกล่าวทำให้ความหมายเหล่านี้ดูราวเป็นความจริงในที่สุด

2. การวิจารณ์แนวคิดสุนทรียศาสตร์และสัตยศาสตร์

ปัญหาในการพิจารณาความงาม สุนทรียศาสตร์ คือศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับความงาม ทั้งความงามโดยธรรมชาติ และความงามที่สร้างสรรค์ขึ้นโดยมนุษย์ ประเด็นที่น่าสนใจที่จะต้องพิจารณา คือ ความงามนี้เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในธรรมชาติและเป็นสากล หรือเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีความจำเพาะวัฒนธรรม ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี เป็นสิ่งที่ศิลปินเป็นผู้สร้างขึ้น ใช้แทนพระนางมารีย์ ซึ่งจะมีตัวตนจริงหรือไม่ หรือมีรูปร่างหน้าตาอย่างไร อาจไม่ใช่ประเด็นที่จะต้องถกเถียงกันในที่นี้ แต่สิ่งที่ผู้วิจัยสนใจก็คือ ไอคอนถูกถ่ายทอดออกมาอย่างไร แน่นนอนว่าศิลปินย่อมต้องสร้างไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีออกมาให้สอดคล้องกับค่านิยมของสังคมในขณะนั้น ซึ่งเราสามารถพบได้ว่ารูปแบบของไอคอนที่สร้างขึ้นมีความแตกต่างตามรูปแบบศิลปะและยุคสมัยอย่างชัดเจน ซึ่งสิ่งนี้ก็แสดงให้เห็นแล้วว่าค่านิยม หรือระบบการให้คุณค่าของสังคมในการพิจารณา “ความงาม” มีผลต่อการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของศิลปิน อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะใช้แนวคิดใดในการพิจารณาความงาม ปัญหาหนึ่งที่จะต้องจัดการก็คือ จะใช้เกณฑ์ใดในการพิจารณา เกณฑ์ที่ว่านี้มีความจำเพาะ หรือมีความเป็นสากล นอกเหนือจากการสร้างเกณฑ์ขึ้นมาแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นปัญหาคือ มนุษย์ ผู้ใช้เกณฑ์ดังกล่าวในการพิจารณาว่าจะสามารถใช้เครื่องมือได้อย่างเหมาะสม หรือ “ความไว” ต่อการรับรู้ของมนุษย์แต่ละคนก็มีความแตกต่างกัน อย่างเช่น ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีบางไอคอน อาจจะทำให้เกิดความรู้สึกสงบสำหรับคนส่วนใหญ่ แต่สำหรับคนส่วนน้อยอาจไม่เกิดความรู้สึกใดๆ ก็ได้

ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีในฐานะงานศิลปะ

ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีเป็นสิ่งที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้น นับว่าเป็นผลงานศิลปะประเภทหนึ่ง que แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับคริสต์ศาสนา และอารมณ์ของศิลปินที่ใส่ลงไปในงาน เพื่อทำให้เกิดความรู้สึกเมื่อผู้ชมได้เสพงานศิลปะ เมื่อเป็นผลงานศิลปะ เราก็สามารถประเมินหรือให้คุณค่าผลงานได้ว่ามีความงามหรือไม่ อย่างไร โดยความงามของศิลปินั้นเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาสุนทรียศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับผลงานของมนุษย์แต่ไม่ได้ครอบคลุมไปถึงสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับทฤษฎีการเลียนแบบและทฤษฎีการแสดงออกซึ่งอารมณ์เนื่องจากผลงานศิลปะ ซึ่งในที่นี้คือ ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี เป็นสิ่งที่เลียนแบบความเป็นจริง ตามอารมณ์ของศิลปินในการสร้างสรรค์ผลงานออกมาให้กลายเป็นผลงานศิลปะที่มีความเฉพาะ และกลายเป็นเอกลักษณ์ของศิลปินในยุคหนึ่ง ๆ ส่วนทฤษฎีรูปทรงนิยมนั้น แม้ว่าจะมีความพยายามในการสร้างเกณฑ์ที่มีลักษณะเหมือนโครงสร้างที่อยู่เบื้องหลังของผลงานศิลปะ แต่การพิจารณาตามองค์ประกอบนั้นของผู้ชมทางสังคมที่ไม่มีความรู้ทางศิลปะเป็นพื้นฐานอาจไม่สามารถประเมินออกมาได้ เนื่องจากไม่รู้ว่าจะองค์ประกอบของรูปทรงทางศิลปะจะต้องประกอบด้วยอะไรหรือมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ไม่เหมือนกับงานศิลปะที่เลียนแบบธรรมชาติหรือการแสดงออกซึ่งอารมณ์ ที่ผู้ชมทางสังคมสามารถรับอารมณ์ความรู้สึกได้ง่ายกว่า

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อวิจารณ์ต่อแนวคิดสัญศาสตร์

1.ความเป็นจริงกับสิ่งสร้างสรรค์ทางสังคม การดำรงอยู่พระนางมารีย์พรหมจารีอาจไม่ใช่ประเด็นหลักในการถกเถียงว่าพระนางมีตัวตนหรือไม่ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ถึงการดำรงอยู่ของวัตถุทางกายภาพที่เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมาภายหลังซึ่งไอคอนที่สร้างขึ้นมานั้นอยู่ในฐานะของภาษาที่ใช้ในการสื่อความหมาย โดยเฉพาะในบริบทของคริสตศาสนา ที่ปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ดังกล่าวในฐานะของ “ความบริสุทธิ์” และ “ความศักดิ์สิทธิ์” ดังที่ปรากฏอยู่ในภาพในงานศิลปะสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ซึ่งนอกจากพระนางมารีย์จะเป็นตัวแทนแห่งความดีงามและความบริสุทธิ์แล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ของมารดาผู้เมตตาและเปี่ยมไปด้วยความอ่อนหวานแห่งอิตลึเทศ ซึ่งในศิลปะมีการใช้สัญลักษณ์และเครื่องหมายหลายอย่างเพื่อบอกให้รู้ว่าบุคคลในภาพคือแม่พระ และเพื่อเน้นคุณลักษณะอันโดดเด่นของพระแม่มารีย์ ภาพที่ปรากฏจึงมีการแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะอุดมคติ (กุลวดี มกราภิรมย์, 2562) ดังเช่น ไอคอนแม่พระนมัสการพระกุมารเยซู (The Madonna Adoring the Christ Child) ไอคอนมารดาผู้มีค่าควรแก่ความรัก (Mother Worthy of Love) ไอคอนพระแม่ผู้ทรงสิริ (The Virgin in Glory) ไอคอนราชินีแห่งสวรรค์ (The Queen of Heaven) ไอคอนแม่พระมหากรุณา (Mother of Mercy) ไอคอนแม่พระผู้ปฏิสนธินิรมล (The Virgin of the Immaculate Conception) และ ไอคอนพระแม่แห่งสายประคำ (The Virgin of the Rosary) เป็นต้น

ฮอลล์ (1997) ได้กล่าวถึงที่มาของความหมายว่ามีการสร้างอยู่ 3 แนวทาง ได้แก่ 1) แนวคิดภาพสะท้อน (Reflective Approach) ต้องอาศัยการดำรงอยู่ของวัตถุทางกายภาพ โดยภาษาจะทำหน้าที่สะท้อนความเป็นจริงของวัตถุนั้นออกมา ดังนั้นการปรากฏขึ้นมาของไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีในฐานะของภาษาหรือสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้น จะต้องมีความหมายของ “ผู้หญิง” ในฐานะของวัตถุอ้างอิงเสียก่อน อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวก็มีข้อจำกัด เนื่องจากไอคอนที่สร้างขึ้นในฐานะของภาษาประเภทหนึ่งไม่สามารถนำเสนอความเป็นจริงได้ทั้งหมด หากแต่สะท้อนแค่บางเสี้ยวของความเป็นจริงให้ปรากฏออกมา ขึ้นอยู่กับว่าจะถูกนำเสนอออกมาในแง่มุมไหน และใกล้กับ “ความเป็นจริง” หรือ “สิ่งอ้างอิง” เพียงใด 2) แนวคิดเจตจำนง นอกจากการดำรงอยู่ของวัตถุทางกายภาพแล้วผู้ส่งสารในฐานะผู้แสดงเจตจำนงที่จะสื่อความหมายผ่านภาษาที่สร้างขึ้นผ่านวัตถุทางกายภาพก็มีความสำคัญ นั่นย่อหมายถึงความหมายที่สร้างขึ้นนั้นไม่ได้สะท้อนความเป็นจริงโดยตรงไปตรงมาแบบแนวคิดภาพสะท้อน หากแต่มีความตั้งใจของผู้ส่งสารประกอบด้วย ขึ้นอยู่กับว่าผู้สื่อสารจะผลิตความหมายออกมาในลักษณะใด แนวคิดดังกล่าวถูกวิจารณ์ว่าความหมายไม่ได้มาจากปัจเจกเพียงอย่างเดียว แต่ยังต้องสัมพันธ์กับข้อตกลงทางวัฒนธรรมในการพิจารณาในขณะนั้นๆ ด้วย ดังนั้นไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีสามารถสื่อความหมายที่ต่างกันได้ในแต่ละบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันซึ่งสัมพันธ์กับความตั้งใจของผู้ส่งสารในช่วงเวลานั้นๆ รวมถึงรูปแบบของศิลปะที่ผู้

ส่งสารต้องการนำเสนอด้วย 3)แนวคิดการประกอบสร้าง แนวคิดนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญกับวัตถุทางกายภาพ ว่าในความเป็นจริงจะมีหรือไม่ หรือความเป็นจริงจะเป็นอย่างไร สิ่งที่สำคัญที่สุดคือกระบวนการสร้างความหมายว่าถูกประกอบสร้างขึ้นมาอย่างไร ในแง่มุมไหน หมายความว่า ในความเป็นจริงจะมีพระแม่มาเรียพรหมจารีหรือไม่ ไม่สำคัญ เพราะความหมายสามารถสร้างขึ้นมาได้ผ่านกระบวนการทางสังคม อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ก็ถูกวิจารณ์ว่า ความหมายที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมานั้นถูกสร้างขึ้นจากจุดยืนหรืออำนาจของใคร และสื่อความหมายไปในทิศทางใด นั้นย่อมาหมายความว่าไม่ใช่ทุกคนที่มีอำนาจในการประกอบสร้างความหมายดังกล่าว รวมถึงความหมายที่สร้างขึ้นมานั้นจะถูกผลิตมาในบางความหมายเท่านั้น ไม่ใช่ทุกความหมายดังนั้นไอคอนพระแม่มาเรียพรหมจารีจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสื่อความหมายและวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง สัมพันธ์กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจผู้มีอำนาจในสังคม

2.สัญญาวิทยาการศึกษาไอคอนพระนางมาเรียพรหมจารี

การศึกษาสัญญาหรือสัญญวิทยา เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องของเครื่องหมาย ความหมายตลอดจนกระบวนการสร้างความหมาย ผ่าน “สิ่ง” ที่ใช้แทนค่า หรือ “สัญญะ” สำหรับมนุษย์ เพื่อใช้สื่อสารภายในสังคม โดยผ่านกฎเกณฑ์และโครงสร้างบางอย่าง สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมานั้นไม่ได้มีความหมายตามธรรมชาติ หรือเป็นความจริงแบบสัจจะ หากแต่เป็นความหมายแทนของจริงในตัวหรือบริบทหนึ่งๆ โดยส่วนใหญ่มักจะเข้าใจว่ามีเพียงภาษาเท่านั้นที่ใช้สื่อความหมาย ซึ่งภาษาที่กล่าวถึงนี้คือระบบสัญลักษณ์ที่เป็นตัวอักษร หรือเสียงที่เปล่งออกมาเป็นภาษาเขียน หรือภาษาพูด หากแต่ในความเป็นจริง ภาษาที่โซซูร์ กล่าวถึง หมายรวมถึงสัญญะทุกประเภทที่ใช้ในการสื่อความหมาย และไม่ได้มีความหมายในตัวมันเอง อย่างไอคอนพระนางมาเรียพรหมจารี ก็เป็นภาษาประเภทหนึ่งที่ใช้ในการสื่อความหมายในบริบทของผู้นับถือศาสนาคริสต์

ตามแนวคิดของโซซูร์ กระบวนการสร้างสัญญะ เป็นการสร้างความหมายผ่านการเชื่อมโยงระหว่างรูปสัญญะ และ ความหมายเชิงสัญญะ เข้าไว้ด้วยกัน กลายเป็น สัญญะ ที่ไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเอง เป็นความหมายที่ถูกสร้างขึ้นมากกว่าภาพตัวแทนความเป็นจริงที่ตรงไปตรงมาซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยว่า ไอคอนพระนางมาเรียพรหมจารีอยู่ในฐานะของสัญญะ เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านกระบวนการทางสังคม ความหมายดังกล่าวถูกสร้างขึ้นในบริบทหนึ่ง และถูกถ่ายทอดต่อมาภายในสังคมของกลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามโดยธรรมชาติของกระบวนการประกอบสร้างความหมาย ความหมายที่สร้างขึ้นไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง หรือตายตัว หากแต่ท่ามกลางการสื่อสารผ่านสัญญะนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนความหมายไปตามยุคสมัย อย่างไรก็ตามจะพบว่าภายใต้กระบวนการดังกล่าวกลับมีความหมายเพียงไม่กี่ความหมายที่ถูกผลิตซ้ำ และกลายมาเป็นมายาคติ ของไอคอนพระนางมาเรียพรหมจารีไป

ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีที่สร้างขึ้นในฐานะเพศภาวะหญิงเพียงนัยเดียว คงไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งนี้ โดยไซซัวร์ ได้ขยายความเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์และความหมายสัญลักษณ์ว่าต้องมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. เป็นความสัมพันธ์ที่ปราศจากหลักเกณฑ์ใดๆ (arbitrary) อธิบายได้ว่า ไอคอนที่สร้างขึ้นแทนพระนางมารีย์พรหมจารี ตัวอักษรที่เขียนข้อความ “พระนางมารีย์พรหมจารี” หรือเสียงที่เปล่งในคำดังกล่าว รวมถึงคำที่สื่อความหมายที่เป็นชื่อเรียกพระนางมารีย์พรหมจารี ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องคล้อยคลึงกับวัตถุทางกายภาพจริง ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า วัตถุกับความหมายไม่ใช่สิ่งเดียวกัน (ไม่ว่าจะมีหรือไม่มีพระนางมารีย์พรหมจารีหรือไม่ก็ตาม)

2. เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้ตั้งใจ (Unmotivated) อธิบายได้ว่า เราไม่สามารถรู้ที่ไปที่มาได้ว่า รูปสัญลักษณ์กับความหมายเชิงสัญลักษณ์เชื่อมโยงกันได้อย่างไร ซึ่งชื่อพระนางมารีย์พรหมจารีอาจเป็นหนึ่งในหลายชื่อที่ถูกเลือกและให้ชื่อกับผู้หญิงผู้หนึ่ง ทำให้ผู้หญิงผู้นั้นเป็นที่รู้จักในนามพระนางมารีย์ หากมีการให้ชื่อหรือขนานนามผู้หญิงผู้นั้นเป็นอย่างอื่น ชื่อก็จะเปลี่ยนไป หากจะมีความตั้งใจที่เกิดขึ้นจากการให้ชื่อดังกล่าว ก็เป็นเพียงความมงคล หรือความหมายในเชิงบวกจากการให้ชื่อ แต่ไม่ได้เจาะจงว่าหญิงผู้นี้จะต้องชื่อนี้ และถ้าเป็นความตั้งใจจริง นั้นย่อมาหมายความว่าไม่ว่าจะผ่านสัญลักษณ์ใด ก็ต้องอยู่ในรูปของ “พระแม่มารีย์” เท่านั้น (ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีเชื่อมโยงกับความหมายของพระนางมารีย์พรหมจารีอย่างไร)

3. เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ (Unnatural) อธิบายได้ว่า เราจะรู้จักหรือเข้าใจสัญลักษณ์ได้ ก็ต้องผ่านการเรียนรู้หรือกระบวนการทางสังคมเท่านั้น มนุษย์เราเกิดมาด้วยตัวตนที่เปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นการที่มนุษย์จะอยู่ได้ก็ต้องเรียนรู้ทักษะทางสังคม ซึ่งทักษะที่สำคัญอันดับแรกๆ คือ การสื่อสารผ่านระบบสัญลักษณ์ อันจะเป็นที่มาของชีวิตทางสังคมและตัวตนของมนุษย์ผู้นั้น การเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อและศาสนาจะเกิดขึ้นในช่วงที่มนุษย์สื่อสารกับสถาบันทางสังคมอย่างครบครัน ศาสนา และสังคมในวงกว้าง ทำให้รู้ว่าในบริบทของศาสนาคริสต์มี “พระแม่มารีย์พรหมจารี” อยู่ (การจะรู้ความหมายของไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีก็ต้องเรียนรู้ผ่านสถาบันทางสังคมต่าง ๆ เช่น ครอบครัว หรือ ศาสนา)

ดังนั้น ความหมายของพระนางมารีย์พรหมจารีจึงซับซ้อนและมีนัยยะมากกว่าแค่การเป็นผู้หญิงคนหนึ่งในทางคริสตศาสนา หากเราจะลองวิเคราะห์ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีอย่างภาพ “แม่พระผู้ปฏิสนธินิรมล” ในศิลปะสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการจะพบว่า มีการสร้างแม่พระให้อยู่คู่กับโจอาคิมและอันนาผู้เป็นบุพการี หรืออาจอยู่กับพระบิดา พระบุตร และพระจิตเจ้า ซึ่งมีการสร้างสัญลักษณ์ที่บอกให้รู้ว่าแม่พระเป็นผู้ปฏิสนธินิรมล ได้แก่ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ ดอกลิลลี่ กุหลาบไร้หนาม สวนปิด น้ำพุปิด ต้นซีดาร์แห่งเลบานอน ต้นไม้แห่งเจสซี ประตูปิดตาย กระจกไร้คราบ หอคอยแห่งดาวิด และดาวสิบสองดวง (จอร์จ เฟอร์กูสัน, 2562) โดยสัญลักษณ์เหล่านี้ไม่จำเป็นต้องมีครบทั้งหมดภายในภาพพระนางมารีย์พรหมจารี อาจ

มีสัญลักษณ์ใดสัญลักษณ์หนึ่งขึ้นอยู่กับผู้สร้างสรรค์ผลงานว่าจะเลือกนำเสนอผ่านสัญลักษณ์ใด โดยแต่ละสัญลักษณ์ก็มีความหมายเฉพาะที่ถูกประกอบสร้างขึ้น อย่างการใช้ภาพดอกไม้ประกอบโอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีที่ชื่อ “แม่พระผู้ปฏิสนธินิรมล” นั้น พบว่า สัญลักษณ์ของดอกกลีลีสี่หมายถึงความบริสุทธิ์ เป็นดอกไม้ประจำตัวแม่พระ ซึ่งดอกกลีลีสี่นั้นถูกใช้เป็นเครื่องหมายของนักบุญพรหมจารีมาตั้งแต่อดีต ขณะที่สัญลักษณ์ดอกกลีลีสี่ท่ามกลางพวงนามถูกให้ความหมายว่าเป็นสัญลักษณ์การปฏิสนธินิรมลของแม่พระซึ่งทำให้ปลอดจากบาปกำเนิด นอกจากนี้ยังให้ความหมายได้อีกว่ายังสามารถรักษาความบริสุทธิ์ไว้ได้ แม้จะอยู่ท่ามกลางคนบาปทั่วโลก ขณะที่สัญลักษณ์ของดอกกุหลาบไร้หนามก็ถูกให้ความหมายในลักษณะเดียวกัน โดยกุหลาบขาวจะเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ ซึ่งการให้ความหมายในลักษณะดังกล่าวมีมาตั้งแต่สมัยแรกๆ ของคริสตศาสนา โดยมีความเชื่อว่าแรกเริ่มก่อนจะมีกุหลาบในโลกมนุษย์ กุหลาบเป็นไม้ไร้หนามบนสวรรค์ แต่หลังจากความวิบัติของมนุษย์ก็มีหนามแหลมผุดขึ้นมาตามกิ่งก้าน และลำต้นของกุหลาบเพื่อเตือนใจมนุษย์ถึงบาปที่ได้กระทำลงไป ในขณะที่กลุ่มหอมและความงามของดอกกุหลาบเตือนใจมนุษย์ถึงความงามของสวรรค์ การที่แม่พระได้สมญาว่า “กุหลาบไร้หนาม” หรือการใช้สัญลักษณ์ของกุหลาบไร้หนามประกอบโอคอนพระแม่มารีย์พรหมจารีในภาพพระแม่ผู้ปฏิสนธินิรมลนั้นก็น่าจะมาจากความเชื่อเรื่องนี้ เนื่องจากเชื่อว่าพระนางมารีเป็นมนุษย์ผู้ปลอดจากบาปกำเนิด

นอกจากนี้ เฟอร์ช ที่ให้ความสนใจเรื่องของสัญลักษณ์เช่นเดียวกัน โดยเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในสองอย่างระหว่างรูปสัญลักษณ์หรือตัวหมาย กับความหมายเชิงสัญลักษณ์หรือตัวหมายถึง แต่เฟอร์ชกับโซซูร์ก็มีความต่างของความคิด (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551) โซซูร์อธิบายสัญลักษณ์ด้วยแนวคิดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะโครงสร้างระหว่างส่วนย่อยต่างๆ แต่เฟอร์ชกลับให้ความใส่ใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรูปสัญลักษณ์กับแนวคิดสัญลักษณ์ที่ได้อ้างอิงถึง สำหรับเฟอร์ชแล้ว สัญลักษณ์หมายถึง บางสิ่งบางอย่างที่สำหรับบางคนแล้วจะยืนยันแทนความหมายของบางสิ่งบางอย่างในบางกรณี ดังนั้นการวิเคราะห์เรื่อง ความหมาย หรือ “การยืนยันค่าความหมาย” นั้น จะต้องถามเสมอว่าสัญลักษณ์ดังกล่าวถูกสร้างโดยใคร ในความหมายใด และบริบทใด ซึ่งจุดยืนนี้ผู้เขียนเห็นด้วยว่า ความหมายที่ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดมาพร้อมกับสัญลักษณ์ย่อมถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคม ในฐานะผลผลิตของสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากแต่ความหมายสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ดังเช่นความหมายของพระนางมารีในฐานะพระแม่ผู้ให้กำเนิด แม่พระผู้บริสุทธิ์ ฯลฯ ไปสู่ “สตรีผู้ทรงอิทธิพลที่สุดในโลก” (มัวรีน ออร์ท, 2560)

มายาคติของความหมายที่ปรากฏในโอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี

มายาคติ ตามทัศนะของบาร์ธเป็นกระบวนการสรุปรวบยอดความคิด ของคนในสังคมต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากยังแฝงไว้ด้วยปฏิบัติการของอุดมการณ์ต่างๆ ที่อยู่เบื้องหลังความหมายที่ถูกประกอบสร้างขึ้น ซึ่งมายาคติในที่นี้มีความแตกต่างจากความหมายที่ใช้ใน

สาขามานุษยวิทยา ที่หมายถึง เรื่องเล่า หรือตำนานที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า ชุดของความหมายที่ถูกสร้างขึ้นในไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีก็มีส่วนประกอบสำคัญที่มาจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเจ้าในคริสตศาสนาด้วยเช่นกัน

บาร์ธได้ขยายความคิดเกี่ยวกับสัญลักษณ์ให้ไกลไปกว่าโซซูร์ โดยเน้นที่การสร้าง ความหมายในชั้นที่สอง ที่มักถูกสร้างให้ต่างออกไปจากความหมายชั้นต้นทั่วไป และกลายเป็น พื้นที่ที่ชุกช่อนอุดมการณ์ของสังคมเอาไว้ (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551) โดย บาร์ธได้จำแนกความหมายในการสื่อสารไว้ 2 ระดับ ได้แก่ ความหมายโดยตรง (denotation) ซึ่งเป็นความหมายลำดับแรกที่มีลักษณะเป็นวัตถุวิสัย หรือถ้าเทียบเคียงได้กับความหมายตามตัวของภาษา เช่น หากกล่าวถึงพระนางมารีย์พรหมจารี ย่อมหมายถึง มารดา พระเยซูคริสต์ เป็นต้น ขณะที่ความหมายโดยนัย เป็นความหมายที่มีความเป็นอัตวิสัย หรือ บางครั้งถูกมองว่าเป็นการตีความที่ใส่รหัสทางวัฒนธรรม หรือความหมายทางสังคมลงไป ดังนั้น ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี ย่อมมีความหมายที่แตกต่างจากการเป็นมารดาของพระเยซู คริสต์ ซึ่งในที่นี้หมายถึง ความบริสุทธิ์ ความเมตตา หรือความดีงาม เป็นต้น

ผู้เขียนเห็นว่า แม้ว่าโซซูร์จะพยายามอธิบายสัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการ สร้างสัญลักษณ์แล้ว แต่ไม่ได้อธิบายถึงมายาคติที่ถูกสร้างขึ้นว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร โดยบาร์ธ พยายามอธิบายต่อความสัญลักษณ์ที่โซซูร์ได้อธิบายนั้นได้เกิดจากการแปลงสัญลักษณ์ให้กลายเป็น รูปสัญลักษณ์ใหม่ที่มีความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมเพิ่มเข้าไป ทำให้กลายเป็น “สัญลักษณ์” ที่มี ระดับความหมายโดยนัย หรือเป็นมายาคติ ไปอีกทอดหนึ่ง ดังนั้น ไอคอนพระนางมารีย์ พรหมจารีจึงไม่ใช่มารดาผู้ให้กำเนิดพระเยซูเท่านั้น แต่ยังหมายถึง ความบริสุทธิ์ การปลดพ้น จากบาปกำเนิด และราชินีแห่งสวรรค์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามสิ่งที่ควรตั้งคำถามต่อเกี่ยวกับ ประเด็นการสร้างความหมายโดยนัยนั้น ถูกสร้างอย่างไรในตัวเอง เช่น การปรากฏของไอคอน พระนางมารีย์พรหมจารีมีอะไรเป็นองค์ประกอบของภาพบ้าง และสิ่งที่ปรากฏอยู่นั้นถูกสร้าง ความหมายขึ้นมาอย่างไร เพื่อทำความเข้าใจการทำงานของระบบสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้น ซึ่งจะพบว่า ไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีถูกสร้างขึ้นโดยมีองค์ประกอบแตกต่างกันออกไป รวมถึง รูปแบบของศิลปะที่สร้างผลงานด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นว่า แนวคิดสัญวิทยาใช้สำหรับการทำความเข้าใจ และ วิพากษ์กระบวนการสร้างความหมาย เพื่อแสดงให้เห็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังความหมายนั้นว่าถูก สร้างขึ้นมาอย่างไร โดยกระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคม และระบบสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงผู้มีอำนาจทางสังคมในขณะนั้น เป็นสิ่งที่อยู่เบื้องการประกอบสร้างความหมายขึ้น นั้น ย่อมหมายความว่าความหมายที่เข้าใจอยู่นั้นไม่ใช่ความหมายที่แท้จริงที่ติดอยู่กับวัตถุอย่าง ที่ เข้าใจ แต่เมื่อใช้มาเป็นเวลานาน แม้ว่าจะมีการช่วงชิงความหมายก็ตาม จะพบว่าความหมาย บางความหมายถูกผลิตซ้ำและกลายเป็นมายาคติที่ทำให้สังคมไม่ตั้งคำถามกับความหมายนั้น หรือทำกับความหมายนั้นราวกับเป็นความหมายจริงแท้แน่นอน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยให้ความสำคัญที่แนวคิดสุนทรียศาสตร์ และสัญลักษณ์เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม การศึกษาในครั้งนี้ ไม่ได้เชื่อมโยงไปถึงปัญหาทางอภิปรัชญา หรือคุณค่าทางจริยศาสตร์อื่น ๆ แม้ว่าจะเป็นการศึกษาไอคอนที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางคริสต์ศาสนาก็ตาม เนื่องจากอยู่นอกขอบเขตการศึกษา ทำให้คำอธิบายอาจจะไม่ครอบคลุมปรากฏการณ์ที่ศึกษา อย่างไรก็ตามการเลือกแนวคิดหรือทฤษฎีใด เพียงไม่กี่ทฤษฎีเพื่ออธิบายปรากฏการณ์อย่างรอบด้านและครอบคลุมก็เป็นข้อจำกัดหนึ่งในเชิงทฤษฎีที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไป

1. ปรากฏการณ์ที่ศึกษาในครั้งนี้ เลือกไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารี ในโบสถ์คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เป็นวัตถุสำหรับศึกษา หากลองเปลี่ยนเป็นวัตถุหรือไอคอนอื่น เช่น ไอคอนในพุทธศาสนานิกายตันตระ หรือ วัชรยาน เป็นต้น อาจได้แง่มุมที่แตกต่างออกไป

2. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในครั้งนี้ เลือกแนวคิดสุนทรียศาสตร์ และสัญลักษณ์เป็นกรอบในการศึกษา หากลองเปลี่ยนเป็นแนวคิดอื่น ๆ อาจได้แง่มุมหรือคำอธิบายที่แตกต่างออกไป เช่น แนวคิดเรื่องคุณค่า จริยศาสตร์ ปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ เป็นต้น

3. วิธีวิทยาในครั้งนี้ เลือกการศึกษาเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์เอกสารเป็นหลัก หากลองเปลี่ยนเป็นวิธีวิทยาอื่น ๆ อาจได้ข้อมูลเชิงลึกและกว้างขวางมากขึ้น ทั้ง การศึกษาเชิงคุณภาพที่อาจเลือกการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างที่มีความเชื่อในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกว่ารู้สึกต่อสัญลักษณ์ของไอคอนพระนางมารีย์พรหมจารีอย่างไร หรือ การศึกษาเชิงปริมาณที่ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเพื่อวัดทัศนคติหรือความคิดเห็นที่มีต่อไอคอนดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน. (2553). สายธารแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.

สมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทย. (2555). การเสด็จเยือนมนุษยชาติของพระนางมารีย์. เรียกใช้เมื่อ 15 มีนาคม 2566 จาก

<https://www.catholicassociationthailand.or.th/>.

จี ศรีนิวาสน์.(2534). สุนทรียศาสตร์ปัญหาและทฤษฎีว่าด้วยความงามและศิลปะ.(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิภควิทยาลัย.

จอร์ เพอร์กูสัน.(2562). เครื่องหมายและสัญลักษณ์ในคริสต์ศิลป์.(พิมพ์ครั้งที่ 9) . กรุงเทพมหานคร: สาธกิจโรงพิมพ์บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

พงศ์ ประมวล. (2539). ความเชื่ออันเป็นชีวิตในพระแม่มารีย์ หนทางสู่พระคริสต์เจ้า. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทย.

โรลิ่งค์ บาร์ตส์. (2544). มายาคติ Mythologies. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร:

โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

มัวรีน ออร์ท. (2560). พระแม่มารีย์ สตรีผู้ทรงอิทธิพลที่สุดในโลก. เรียกใช้เมื่อวันที่ 19
กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://ngthai.com/uncategorized/348/mother-mary/>).